

Волобуєва О. О.,кандидат юридичних наук, професор,
старший спеціаліст-криміналіст слідчого відділу
Маріупольського районного управління поліції
Головного управління Національної поліції в Донецькій області

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО СТАТЕВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Анотація. У статті розглядаються особливості обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо статевих кримінальних правопорушень. Звертається увага, що після внесення змін у редакцію відповідних статей Кримінального кодексу України суттєвої трансформації зазнав і зміст предмета доказування. Підкреслюється, що при визначенні особливостей обставин, що входять у предмет доказування потрібно враховувати наступні положення. По-перше, при здійсненні кримінального провадження має бути усвідомлення того, що дослідженню підлягає сексуальна діяльність людей, яка в загальному вигляді розглядається як соціальна інтимна практика, спрямована на задоволення фізіологічної потреби людського організму – сексуального потягу. Це досить специфічна соціальна сфера, яка є суто приватною (конфіденційною) і не підлягає розголосі. Кримінальне ж провадження є публічним і ця обставина може створювати певні перешкоди у встановленні істини у кожному конкретному випадку. По-друге, потрібно враховувати характер насильства, а також об'єктивну (матеріальну) і суб'єктивну (психологічну) обстановку. Під матеріальною обстановкою розуміється конкретне місце і час вчинення статевого кримінального правопорушення, а під психологічною обстановкою – характер стосунків між насильником і потерпілою особою.

З урахуванням наведених положень у статті виділяються дві класифікаційні групи статевих кримінальних правопорушень, стосовно яких визначаються і характеризуються обставини, що підлягають доказуванню. Відзначається, що особливості вказаних обставин залежать від наявності чи відсутності позитивного соціального зв'язку знайомства (шлюбного, дружнього, службового тощо) між підозрюваним і потерпілою особою. У зв'язку з цим звертається увага, що саме тому законодавець вказав на наявність такого соціального зв'язку, як кваліфікуючу обставину статевих кримінальних правопорушень. На цьому підґрунті у статті охарактеризовані такі кваліфікуючі обставини і визначені особливості у їх доказуванні (характер стосунків, відсутність добровільної згоди на дії сексуального характеру тощо).

Ключові слова: кримінальне провадження, статеві кримінальні правопорушення, предмет доказування, обставини, що підлягають доказуванню, сексуальне насильство.

Volobuieva O. O. Peculiarities of the subject of evidence in criminal proceedings regarding sexual criminal law offenses

Abstract. The article examines the specifics of the circumstances that must be proven in criminal proceedings regarding sexual criminal offenses. Attention is drawn to the fact that after making changes to the wording of the relevant articles of the Criminal Code of Ukraine, the content of the subject of proof underwent a significant transformation. It is emphasized that the following provisions must be taken into account when determining the specifics of the circumstances included in the subject of proof. First of all, when carrying out criminal proceedings, there should be an awareness that the sexual activity of people is subject to investigation, which is generally considered as a social intimate practice aimed at satisfying the physiological needs of the human body – sexual desire. This is a rather specific social sphere, which is purely private (confidential) and is not subject to publicity. Criminal proceedings are public and this circumstance may create certain obstacles in establishing the truth in each specific case. Secondly, it is necessary to take into account the nature of the violence, as well as the objective (material) and subjective (psychological) situation. The material situation refers to the specific place and time of committing a sexual criminal offense, and the psychological situation refers to the nature of the relationship between the rapist and the victim.

Taking into account the above provisions, the article distinguishes two classification groups of sexual criminal offenses, in relation to which the circumstances to be proven are determined and characterized. It is noted that the specifics of the specified circumstances depend on the presence or absence of a positive social

relationship of acquaintance (marital, friendly, official, etc.) between the suspect and the victim. In this regard, attention is drawn to the fact that this is why the legislator indicated the existence of such a social connection as a qualifying circumstance of sexual criminal offenses. On this basis, the article characterizes such qualifying circumstances and identifies specific features in their proof (character of the relationship, lack of voluntary consent to sexual acts, etc.).

Key words: *criminal proceedings, sexual criminal offenses, subject of proof, circumstances to be proven, sexual violence.*

Постановка проблеми. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, є предметом дослідження не тільки в загальній теорії доказування, але й при побудові методик розслідування кримінальних правопорушень окремих видів. Ці обставини разом з криміналістичною характеристикою кримінальних правопорушень того чи іншого виду можуть розглядатися обов'язковим елементом кожної окремої криміналістичної методики. У ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України (далі КПКУ) викладено узагальнений перелік зазначених обставин, але цілком обґрунтовано визнається необхідність надання характеристик їх особливостей у кримінальних провадженнях щодо окремих видів кримінальних правопорушень [1; 2; 3]. З цих позицій особливої уваги потребує характеристика особливостей предмету доказування у кримінальних провадженнях щодо правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти отримання доказів у кримінальних провадженнях щодо статевої кримінальних правопорушень були предметом досліджень вітчизняних науковців О.О. Юхна [4], А.Ф. Волобуєва і Т.А. Орлової [5], М.М. Ковалю і А.В. Малиновської [6], В.М. Плетенця [7], А.В. Шульженко [8]. Досить цікавими в цьому плані є публікації й зарубіжних колег, в яких висвітлюються окремі аспекти сексуального насильства, його доказування та запобігання Burrell A., & Tonkin M. [9], Gijka [10], Gray H., Stern M., & Dolan C. [11]. Але особливості обставин, що підлягають доказуванню, розглядалися в працях зазначених авторів лише фрагментарно, що потребує окремого дослідження з урахуванням змін у складах вказаних кримінальних правопорушень та особливостей механізму їх вчинення.

Метою статті є визначення особливостей обставин, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо статевої кримінальних правопорушень з урахуванням змін у складах вказаних кримінальних правопорушень та особливостей механізму їх вчинення.

Виклад основного матеріалу. Визначення і характеристика елементів (обставин) предмету доказування у провадженнях зазначеної категорії є проблемним питанням, зумовленим набуттям у 2019 році чинності внесених змін в Кримінальний кодекс України (далі ККУ) щодо визначення складів кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Такими є: зґвалтування (ст. 152 ККУ); сексуальне насильство (ст. 153 ККУ); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 ККУ); вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 ККУ); розбещення неповнолітніх (ст. 156 ККУ); домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156-1 ККУ). Характерним для наведених складів є суттєва трансформація кримінально-правових положень, які і визначають предмет доказування при досудовому розслідуванні і судовому провадженні щодо статевої кримінальних правопорушень. Запроваджені новели істотно змінили розуміння механізму вказаних кримінальних правопорушень, і це є визначальним для доказування окремих їх обставин. Зокрема, це стосується такого елемента (обставини) події кримінального правопорушення, як спосіб вчинення та інших, пов'язаних з ним обставин (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПКУ).

Так, згідно статті 117 ККУ 1961 року зґвалтування розглядалося як природні статеві зносини (статевий акт) між особами різної статі, який вчинявся із застосуванням фізичного насильства, погрози або з використанням безпорадного стану потерпілої особи

[12]. В статті ж 152 чинного ККУ (2001 року) після внесення в неї змін цей злочин визначається, як вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (згвалтування). Поняття «дії сексуального характеру» і «без добровільної згоди потерпілої особи» використані і при формулюванні складів інших кримінальних правопорушень даної категорії (ст. 153 ККУ «Сексуальне насильство», ст. 154 ККУ «Примушування до вступу в статевий зв'язок», ст. 155 ККУ «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку»). Видається очевидним, що вказані положення потребують аналізу і чіткого визначення як обставин, що належать до предмету доказування. При вирішенні цього питання потрібно виходити, на наш погляд, з наступних міркувань.

По-перше, при здійсненні кримінального провадження має бути усвідомлення того, що дослідженню підлягає сексуальна діяльність людей, яка в загальному вигляді розглядається як соціальна інтимна практика, спрямована на задоволення фізіологічної потреби людського організму – сексуального потягу. Задоволення такої потреби відбувається згідно сформованих у суспільстві норм моралі, звичаїв та уявлень, які є панівними (у різних суспільствах вони можуть відрізнятися). Але кожна держава з метою встановлення і підтримання соціальної гармонії намагається регулювати людські відносини у даній сфері шляхом кримінально-правової заборони способів задоволення сексуальних потреб, які оцінюються як суспільно небезпечні. Зокрема, таким оцінюється використання насильства у тій чи іншій формі. Потрібно підкреслити, що це досить специфічна соціальна сфера, яка є суто приватною (конфіденційною) і не підлягає розголосі. Кримінальне ж провадження є публічним і ця обставина може створювати певні перешкоди у встановленні істини у кожному конкретному випадку. По-друге, потрібно враховувати характер насильства, а також об'єктивну (матеріальну) і суб'єктивну (пси-

хологічну) обстановку. Під матеріальною обстановкою розуміється конкретне місце і час вчинення статевого кримінального правопорушення, а під психологічною обстановкою – характер стосунків між насильником і потерпілою особою.

У зв'язку з цим видається доцільним визначити особливості обставин вчинення статевих кримінальних правопорушень залежно від їх класифікації на дві групи: 1) кримінальні правопорушення вчинені незнайомою потерпілій особою з використанням фізичного насильства або погрози його застосування; 2) кримінальні правопорушення з використанням існуючого позитивного соціального зв'язку знайомства (шлюбних, дружніх, службових тощо).

Особливості предмета доказування у провадженнях про статеві кримінальні правопорушення, вчинені незнайомою потерпілій особою з використанням фізичного насильства або погрози його застосування. Для цієї класифікаційної групи сексуального насильства характерними є такі елементи, які характеризують подію кримінального правопорушення (місце, час, спосіб тощо) і підлягають доказуванню.

Типовими діями насильників є обрання жертви, її відстеження і здійснення нападу у безлюдному місці (наприклад, на шляхах пересування з місця навчання чи роботи до помешкання в темний час доби). Більшість таких кримінальних правопорушень вчиняється у вечірній або нічний час на безлюдних чи малолюдних відкритих ділянках місцевості (поле, пустир, лісопаркова зона, будівельні майданчики тощо), хоча можливі й приміщення, куди жертв сексуального насильства заманюють зловмисники. Такі місця характеризується, з одного боку, сприятливими умовами для вчинення раптового нападу насильника при відсутності очевидців, а з іншого – наявністю у злочинця шляхів для непомітного зникнення з місця події. Іноді зловмисники, маючи на меті насильницьке задоволення сексуальної потреби, здійснюють підготовчі заходи (наприклад, відвідують місця скупчення молоді для обрання майбутньої жертви, вивчають шляхи її пересування тощо).

Для пригнічення волі до спротиву попередньо наносяться удари з демонстрацією рішучості у заподіянні тілесних ушкоджень чи смерті або погрозою їх застосування. Такі дії є характерними для ґвалтівників, які незнайомі потерпілим і характеризуються негативною та яскраво вираженою агресивною поведінкою (у т.ч. раніше судимі за насильницькі злочини). Можливими є й заманювання наївних дівчат (зокрема, неповнолітніх) під надуманими приводами до раніше обраних місць (прохання показати дорогу, пропозиція підвезти на автомобілі чи покатати, запрошення послухати музику, показати студію для зйомок відеороликів тощо). Потрібно зазначити, що в таких випадках відсутність добровільної згоди потерпілої особи щодо здійснення дій сексуального характеру доказується самим фактом застосування фізичного насильства або погрози його застосування (можуть кваліфікуватися за статтями 152, 153 ККУ).

Особливості предмета доказування у провадженнях про статеві кримінальні правопорушення, вчинені з використанням існуючого позитивного соціального зв'язку знайомства (сімейних, службових, дружніх відносин тощо). Основною відмінністю від попередньої класифікаційної групи є те, що насильником для вчинення дій сексуального характеру, що надають йому статеве задоволення, використовується існуючий соціальний зв'язок з іншою особою. Як видається, доказування обставин вчинення вказаних кримінальних правопорушень у таких випадках є значно складнішим. У першу чергу це обумовлено особливостями елементів, що характеризують подію, яка підлягає дослідженню (місце, час, спосіб тощо). Але має суттєве значення й психологічна обстановка – наявність позитивного соціального зв'язку між зловмисником і потерпілою особою, який використовується насильником. Законодавець виділив таких потерпілих осіб в окрему групу і надав їй статусу кваліфікуючої обставини (ч. 2 ст. 152 ККУ, ч. 2 ст. 153 ККУ):

- 1) подружжя чи колишнє подружжя;
- 2) інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах;

3) особа, яка пов'язана з винним виконанням цієї особою службового, професійного чи громадського обов'язку;

4) жінка, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності.

Отже, законодавець підкреслив підвищену суспільну небезпечність використання насильником соціального зв'язку знайомства і відповідних відносин з потерпілою особою (та визначив більш сувору міру покарання). Таким чином доказуванню підлягає наявність такого зв'язку та його використання винною особою. Як уявляється, з цим тісно пов'язано і встановлення відсутності добровільної згоди потерпілої особи на вчинення дій сексуального характеру, що потребує більш детального розгляду з урахуванням особливостей потерпілої особи.

1. *Сексуальне насильство щодо подружжя чи колишнього подружжя.*¹ Йдеться про вчинення дій сексуального характеру щодо дружини (чоловіка) без її (його) добровільної згоди. Відсутність такої згоди є у даному випадку ключовим елементом складу кримінального правопорушення і не пов'язується з обов'язковим застосуванням фізичного насильства. Тут потрібно звернути увагу, що історично статеві зносини у шлюбі в багатьох суспільствах традиційно розглядалися як право чоловіка та обов'язок дружини. Тобто дружина та її сексуальність вважалися власністю (майном) чоловіка, а тому користування цим «майном» для задоволення чоловічої сексуальної потреби не могло юридично визнаватися кримінальним правопорушенням [13, с. 35]. Тому за такої трактовки сімейних відносин чоловік не міг бути притягнутим до кримінальної відповідальності за будь-які дії сексуального характеру, вчинені стосовно своєї дружини. Але на сьогодні в багатьох демократичних країнах на хвилі сучасної гендерної політики зрівняння прав жінок і чоловіків законодавчо встановлена кримінально-правова заборона вчинення таких дій без добровільної згоди дружини (переважну частину сексуального насилля здійснюють

¹ Сексуальне насильство тут розглядається як родове поняття, яке охоплює всі випадки вчинення дій сексуального характеру без добровільної згоди потерпілої особи.

чоловіки над жінками). У цьому ж напрямку розвивається й кримінальне законодавство України. В той же час існує низка країн, в яких сексуальне насильство у шлюбі не вважається злочином [14].

Потрібно зазначити, що кваліфікуючою обставиною сексуального насильства є його вчинення не тільки стосовно подружжя, але й колишнього подружжя. Тобто, таким чином визнається, що психологія сімейних стосунків між колишнім подружжям може зберігатися й після розлучення, що використовується насильником.

Ґрунтуючись на викладеному доцільно у провадженнях зазначеної категорії визначити особливі обставини, що підлягають доказуванню:

1) наявність статусу подружжя (чи колишнього подружжя) у потерпілої особи і підозрюваного, що встановлюється відповідним документом – свідоцтвом про укладення шлюбу чи його розірвання;

2) відсутність добровільної згоди потерпілої особи на вчинення дій сексуального характеру, що встановлюється показаннями потерпілої особи, а також супутніми обставинами (наприклад, адміністративними протоколами про домашнє насильство, складеними в порядку ст. 173-2 КУпАП).

2. Сексуальне насильство щодо особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах. Як видається, йдеться про потерпілу особу, яка:

– знаходиться або знаходилася у фактичних шлюбних відносинах з підозрюваним, які не були офіційно зареєстровані (цивільний шлюб);

– знаходиться або знаходилася у близьких (у т.ч. статевих) відносинах з підозрюваним за відсутності фактичних шлюбних відносин (цивільне партнерство).

За своєю сутністю, «цивільний шлюб» – це спільне проживання чоловіка та жінки між якими склалися відносини, що притаманні подружжю (спільне ведення домашнього господарства), без реєстрації шлюбу у відповідних держаних органах. «Цивільне партнерство» – це близькі відносини між чоловіком і жінкою, які не мають всіх ознак цивільного шлюбу (наприклад, може не бути сумісного

проживання та ін.). Взагалі ж питання про співвідношення даних понять, які не передбачені чинним сімейним законодавством, у юридичному середовищі є дискусійним, у тому числі з огляду на необхідність їх нормативно-правового врегулювання [15]. Тому доказування обставин, які б вказували на існування фактично сімейних або близьких відносин, є більш складним у порівнянні з попередньою класифікаційною групою. Видається, що основними процесуальними джерелами доказів в цій ситуації будуть показання потерпілої особи і показання свідків, хоча при народженні спільних дітей як докази можуть бути використані й свідоцтва про народження з відповідними записами.

3. Сексуальне насильство щодо особи, яка пов'язана з винним виконанням службового, професійного чи громадського обов'язку. Йдеться про вчинення дій сексуального характеру щодо особи, яка є членом спільного з підозрюваним колективу (трудового, навчального). При цьому насильник використовує атмосферу спільної трудової діяльності для задоволення статевої потреби з певним членом трудового колективу. Вчиненню дій сексуального характеру, передбачених статтями 152 ККУ (ч. 2) та 153 ККУ (ч. 2), можуть передувати дії підготовчого характеру, які отримали найменування сексуального домагання. Сексуальні домагання найбільш розповсюджені у вертикальних трудових відносинах «керівник – підлегла особа», однак трапляються і в горизонтальних стосунках між колегами. Сексуальне домагання може реалізовуватися у формі словесних звернень і фізичних дій сексуального характеру: пропозиції чи натяки сексуального характеру; дотики; обмацування; жарти, пов'язані із сексуальністю особи, на яку звернені такі дії тощо [16]. Метою таких дій може бути створення атмосфери приниження особи, нав'язування їй певної лінії сексуальної поведінки. Тому під час кримінального провадження саме у цьому контексті потрібно встановлювати взаємовідносини між членами трудового колективу шляхом проведення допитів, виявлення, вилучення і дослідження різного роду документів (функціональних обов'язків, заяв, наказів, розпоряджень тощо).

4. Сексуальне насильство щодо жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності. Видається, що стан вагітності жінки, як кваліфікуючої обставини сексуального насильства, був передбачений законодавцем з огляду на існування соціального зв'язку знайомства між потерпілою особою і підозрюваним. Таке припущення ґрунтується на тому, що насильник обов'язково повинен усвідомлювати, що обрана ним жінка для вчинення протиправних дій сексуального характеру знаходиться у стані вагітності. Таким чином у провадженнях зазначеної категорії доцільно виділити такі особливі обставини, що підлягають доказуванню:

1) потерпілою є жінка, яка перебувала у стані вагітності, що доказується відповідними медичними документами (а за їх відсутності, судово-гінекологічною експертизою);

2) підозрюваному було відомо, що обрана ним жінка знаходиться у стані вагітності, що доказується встановленням характером стосунків між потерпілою і підозрюваним;

3) відсутність добровільної згоди потерпілої жінки на здійснення дій сексуального характеру, що встановлюється її показаннями, а також супутніми обставинами, що передували вчиненню насильства.

Потрібно підкреслити, що винна особа для вчинення наведених статевих кримінальних правопорушень свідомо використовує шлюбні, дружні чи службові стосунки, розраховуючи, що потерпіла особа не буде звертатися до правоохоронних органів,

побоюючись розголосу та засудження її з боку найближчого оточення. Тому особливості предмета доказування у таких справах обумовлюються відповідними обставинами, а саме: існуванням позитивного соціального зв'язку між підозрюваним і потерпілою особою; відсутністю добровільної згоди потерпілої особи на вчинення дій сексуального характеру.

Висновки. Підсумовуючи викладене, потрібно підкреслити що особливості предмета доказування у кримінальних провадженнях щодо статевих кримінальних правопорушень обумовлюються двома чинниками. По-перше, специфічністю соціальної сфери статевих відносин між людьми, яка є суто конфіденційною і не підлягає розголосі. По-друге, необхідністю врахування наявності чи відсутності позитивного соціального зв'язку знайомства між потерпілою особою та підозрюваним. Саме на цьому ґрунтується визначення відповідно до чинного кримінального законодавства конкретних обставин, що стосуються вчиненого сексуального насильства і підлягають доказуванню. Звичайно, викладені положення щодо особливостей предмета доказування не є вичерпними, оскільки торкаються не всіх обставин, що його складають. Так, видається, що окремого дослідження потребують обставини щодо вікових особливостей потерпілих осіб, їх фізіологічного і психологічного стану, в доказуванні яких також можуть бути проблемні питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Моргун Н.С., Терещенко Ю.В. Обставини, що підлягають доказуванню під час розслідування умисного ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 285-296. DOI:10.33766/2524-0323.93.285-296.

2. Романюк В.В. Предмет доказування у кримінальних провадженнях щодо економічних злочинів. *Наукові перспективи*. № 2(32). 2023. С. 413-422. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2\(32\)](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-2(32))

3. Бондар В.С. Обставини, які підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях про злочини, вчинені злочинними спільнотами. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 252-265. DOI: <https://doi.org/10.32782/kj/2024.1.36>.

4. Юхно О.О. (2019). Проблемні питання проведення огляду місця події та першочергових тактичних дій слідчого при розкритті й розслідуванні зґвалтувань. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*, 1(85), 311-320. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.85.311-320>

5. Волобуєв А., Орлова Т. (2019) Зґвалтування в Україні: проблемні питання доказування. *Visegrad Journal on Human Rights*, 5(2), 50-53. URL: https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-5_2019_Tom-2.pdf

6. Коваль М.М., Малиновська, А.В. (2020). Експертизи, які проводяться під час розслідування кримінальних проваджень про зґвалтування [Examinations which are conducted during the investigation of criminal cases of rape]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція, 43, 159-162. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.35>.

7. Плетенець В.М. (2022). Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2(98), 227–237. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98>.

8. Шульженко А.В. (2022). Проблеми доказування під час розслідування зґвалтувань в умовах воєнного стану. В *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Гельветика. Т. 2. С. 438-440.

9. Burrell, A., & Tonkin, M. (2020). Behavioural Crime Linkage in Rape and Sexual Assault Cases. *Preventing Sexual Violence*, 111-130. DOI: <https://doi.org/10.1332/policypress/9781529203769.003.0008> (дата звернення 15.05.2024).

10. Gjika, A. (2020). New media, old paradigms: News representations of technology in adolescent sexual assault. *Crime, Media, Culture*, 16(3), 415-430. DOI: <https://doi.org/10.1177/1741659019873758> (дата звернення 15.05.2024).

11. Gray, H., Stern, M., & Dolan, C. (2020). Torture and sexual violence in war and conflict: The unmaking and remaking of subjects of violence. *Review of International Studies*, 46(2), 197-216. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210519000391> (дата звернення 15.05.2024).

12. Кримінальний кодекс України від 28.12.1960 (втратив чинність згідно із Законом України від 02.06.2016 року N 1404-VIII). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=485481> (дата звернення 12.04.2024).

13. Jonathan Herring (2014). *Family Law: A Very Short Introduction*. Oxford. 2014. 118 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id> (дата звернення 18.05.2024).

14. Зайцева Олена (2017). Закон і сексуальне насилля у різних країнах світу: захист чи фікція? URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/genderne-nasilstvo/zakon-i-sexualne-nasillya-u-riznih-krainah-svitu-zahist-chi-fiktsiya-134025.html> (дата звернення 12.05.2024).

15. Наконечний Ярослав (2023). Цивільне партнерство і цивільний шлюб – в чому різниця? URL: <https://vkr.ua/publication/tsivilne-partnerstvo-i-laquotsivilniy-shlyubraquo-v-chomu-riznitsya> (дата звернення 18.05.2024).

16. Катерина Вітер (2022). Що таке сексуальні домагання? URL: <https://web.archive.org/web/20220123205036/> (дата звернення 18.05.2024).